

Archeologie středověké a novověké sakrální architektury

6. Řády s mnišským a vojenským způsobem života,
hospodářské dvory.

Církevní instituce:

- Vznikaly v Egyptě již od 3. století, kdy se formovaly duchovní základy, odkud se rozšířily do Evropy.
- **Průkopníci raného mnišství:**
  - sv. Antonín:** 251 – 356
  - sv. Pachomius:** 287 – 347 – zakladatel poustevnictví – **eremitství**
    - vytvořil první společenství mnichů - **klášter**
    - zastával kolektivní mnišství – **cenobitství**
- Každý klášter měl vlastní pravidla: **regula – řehole**
- **Zlatý věk zakládání klášterů** – Francie: 1100 - 1250
  - Čechy: 1140 - 1300

Terminologie

- **Generální kapitula** – v čele řádu, zasedání všech opatů, její usnesení měla platnost zákona (např. Citeaux, první 1116)
  - opati ze vzdálených zemí jezdit jednou za 3 roky
- **Konvent** – lat. conventus, sbor mnichů (monachi), působil v každém klášteře
- **Mniši** - skládali slib čistoty a chudoby (professus)
- **Preláti** – klášterní hodnostáři:
- **opat** – abbas – v čele kláštera, zodpovědný za dodržování pravidel
- **převor** – prior, zástupce opata, stál v čel konventu
- **celerář** – cellarius
- **komorník** – camerarius
- **pokladník** – bursarius – měl na starosti ekonomiku kláštera
- **novicmistr** – vzdělání noviců
- **konfessor** – zpověď
- **kantor** – chrámový zpěv
- **fortnýř** – portarius – kontroloval přístup do kláštera
- **konvrši** – conversi, laičtí bratři, heslo sv.Benedikta: Ora et labora (modlitba a práce)

Řádové duchovenstvo

- **Klášterní organizace** – specifický konglomerát církevních společenstev, které se vyvíjely souběžně se světskou církevní sférou a představovala tzv. vlastní založení
  - fundace raně středověkého období (do pol. 13. stol.) se vyznačovaly hlavně hospodářskou aktivitou.
- **Zakladatel** – panovník a šlechta
- **Kolonizační řády** – benediktíni
  - cisterciáci
  - premonstráti
- **Do r. 1100:** 7 benediktínských klášterů
- **1110 – 1205:** 27 klášterů

Řády s mnišským způsobem

života

sv. Benedikt z Nursie (480 – 547)

- zakladatel benediktinského řádu, který položil jednotnou formu mnišského způsobu života
- v klášteře na hoře Monte Casino sepsal pravidla každodenního života
- klášter byl podle sv. Benedikta Boží dům, kde přebývá zmrtvýchvstalý Kristus oslavovaný kněžími formou:
  - a) modlitby (základ spirituality)
  - b) práce (prostředek askeze)
  - c) studia (lectio divina: vzdělanost)
  - d) meditace a duchovní sebezdokonalení
- **6. – 11. stol.:** univerzální forma mnišství v Evropě.
- Od konce 1. tis. se objevují snahy po reformě: výročí 1000 let smrti Ježíše Krista došlo k velkému

Benediktínské řády

- **992-993: Břevnov** – první benediktínský klášter v Čechách
  - založil sv. Vojtěch, který řeholní sliby složil v řecko-latinském konventu sv. Bonifáce a Alexia na římském Aventinu.
- **klášter sv. Jiří** na Pražském hradě – bazilika (925), klášter (976) vzniká po 20ti letech
- **Ostrov u Davle** (999), **Sázava** (1132)
- **Opatovice nad Labem, Kladruby** (1115)
- **Postoloprty** (mezi lety 1119-21), **Vilémov** (1131), **Podlažice** (1160)
- **Mateřský klášter** – na naše benediktínství měl vliv hlavně klášter v bavorském **Niederalteichu**.
- kolem 1. pol. 10. stol. – přichází reformní vlivy z okruhu kláštera v Gorze u Mét
  - gorzská reforma** – procísařský charakter, prosazována Otou III. v rámci politiky „renovatio imperii“ klášterem Altach)
    - přes Trevír – Řezno – Niederaltreich se dostala do Břevnova a Ostrova.

Clunyjské hnutí

- Reformační hnutí usilující o emancipaci církevní moci vůči světské.
- **Cluny** – Burgundsko, klášter založil r. 910 vévoda Vilém Akvitánský
  - tvůrcem reformy byl druhý opat Odo (927-42)
  - založeno na tvrdé askezi a zdůraznění liturgické složky klášter. života
  - od 10. do 12. stol. přistoupilo ke Cluny asi 2000 klášterů
  - na rozpor mezi hlásanou askezí a přepychem clunyjských klášterů poukazovali noví reformátoři, kteří později vytvořili cisterciácký řád.
- **Biskupské kapituly** – vznikají při katedrálních kostelech v Praze a Olomouci, kde se hlásají základy společného života:
- **Vita communis** – **755**: Zásady sestavil biskup v Metách jako obecný vzor pro vita canonica katedrálního kléru
  - základy klášterního žití a správy společného majetku
- **Jindřich Zdík** – olomoucký biskup a zastánce clunyjské reformy
  - navštívil Jeruzalém (1123, 1137/8)
  - do našich zemí uvedl premonstráty a cisterciáky
  - u sv. Václava založil novou kapitolu a biskupský palác

Premonstrátský a kartuziánský řád

- **sv. Norbert z Xanten** – založil r. 1120 první klášter v Premonstré
  - řídili se řeholí sv. Augustina z poč. 5. stol.
  - jejich posláním byl život činný ve společnosti (kázání pro veřejnost)

- Klášter na **Strahově** – Mons Sion
- **Litomyšl** – Mons Oliveti
- premonstráty byli nahrazeni benediktíni v:
- **Želivi** (1149) a **Hradisku u Olomouce** (1150)
- Premonstrátek: v **Dolních Kounicích** – Rosa coeli (1183)
- premonstráti: **Louka u Znojma**
- Na poč. 13. stol.: založil mužský klášter v **Zábrdovicích** Lev z Klobouk a ženský vznikl v **Nové Říši**

- **sv. Bruno** – na konci 11. stol. zakládá **kartuziánský řád**
  - přísná pravidla řehol. života (mlčení)

Cisterciáci (šedí mniši)

- **Robert z Molesme** (1028-1111)
  - pocházel ze šlechtické rodiny v Champagne
  - přívrženec clunyjského hnutí
  - **1075**: založil nové opaství v Molesme
  - **1098**: založil nový klášterní dům v **Citeaux – claustrun novum**, pro který se pak se ujal název **Cistericium** (neosídlená krajina 20 km jižně Dijonu)
- **sv. Bernard z Clairvaux** (1090/1-1153)
  - představitel reformního cisterckého hnutí a tvůrce křesťanské mystiky
  - bojoval proti nádheře – asketismus
  - zdůrazňoval hlubokou zbožnost

Cisterciáci (šedí mniši)

Organizace cisterciáckého řádu:

- **Citeaux** – stál v čele organizační struktury
  - z něj pocházel **generální opat řádu**
- **La ferté, Pontigny, Clairvaux, Morimond** – 4 protoopatství: nejstarší: základna pro nové kláštery – filiace
- **Nový klášter** – filiace (rozrod, odštípení původního mateřského domu)
- **Mateřský dům** – poskytl „dceři“ základ konventu (12 mnichů–ideová kontinuita)
  - mateřskému klášteru zůstalo trvale nadřazené postavení
  - pater abbas (opat mateřského domu) prováděl každý rok vizitace – protokoly
- **České země:** premonstrátská fundační vlna: končí kolem r. 1200
cisterciácká fundátorská vlna: končí až ve 14. stol.

Cisterciáci (šedí mniši)

- Zakládání klášterů cisterciáckého řádu bylo reformou benediktínského řádu.
- **1142** – Jindřich Zdík do kláštera v **Sedlci u Kutné Hory** uvedl cisterciáky: první cisterciácké opatství v Čechách
  - mateřský klášter: filiace bavorských **Valdsas**: Citeaux (1098) – Morimond (1115), Kamp (1123), Volkemrode (1131), Valdsasy (1133)
- **Sedlecké filiace:**
  - Zbraslav** (1292), **Skalice** (1347), **Pohled** (1267-75), **Staré Brno** (1320), **Plasy** (1144) – založil Vladislav II. na Plzeňsku
- **Plaská filiace:**
  - Hradiště nad Jizerou** (1145), **Svaté Pole** (1150), **Sezemice** (1267), **Velehrad** (1204), **Oslavany** (1225), **Tišnov** (1233), **Vizovice** (1261), **Zlatá Koruna** (1281), **Pomuk** (1144-45) - filiace franského opatství v Ebrachu (vnučka Morimondy), **Osek** – nejmladší, vznikl na konci 12. stol.

Mendikantské řády

- **Augustiniáni** – za Jana Lucemburského založeny: **kanonie řeholních kanovníků sv. Augustina** (suploval farní správu)
- **Kartuziáni** – **1342**: založili kartuzii před branami Prahy (u sv. Tomáše)
  - **1388**: přesídlili z Tržku u Litomyšle do Dolan u Olomouce
  - období „**nové zbožnosti – devotio moderna**“ **Štěpán z Dolan** – reformátorské snahy
- **Karel IV.**: Nové Město pražské: benediktíni z Postoloprť, premonstrátky z Doksan, klarisky z Panenského Týnce
- **Nově vznikly kláštery**: karmelitánů, slovanských a ambroziánských benediktínů, augustiniánek
- **Mimo Prahu založeny**: klášter celestínů v Ojvíně, karmelitánů v Tachově
- **1344** – povýšeno **pražské arcibiskupství**
  - nově vzniklo **biskupství v Litomyšli**

Řády s rytířským způsobem života

- **johanité** – **12. stol.:** nejstarší rytířský řád v českých
  - **1169:** u sv. P. Marie pod řetězem na Malé Straně
  - na Moravě usazeni v Ivanovicích na Hané, Hor. Kounicích, Přibicích, Mutěnicích
- **templáři** – **1118:** založen ve Svaté zemi francouzskými rytíři
  - působil i v Evropě (boj proti pohanům, špitální a charitativní funkce)
  - **1230:** v Čechách – komendy v Jamolicích a Čejkovicích a hrad Templštejn
  - **1312:** řád je zrušen papežem Klimentem
- **strážci Božího hrobu** – **1188:** přišli do Čech
- **němečtí rytíři** – **1201 a 1204:** získávají majetky v Opavě a Praze
  - domy: komenda ve Slavkově (město a 4 vesnice v okolí)
- **Do počátku 13. stol.:** nepřesáhl počet klášterů počtu: 30

